

Pediatric Nurses' Knowledge and Attitudes Toward Traditional and Complementary Medicine Practices: An Investigation

Investigation of Knowledge and Attitudes of Pediatric Nurses Toward Traditional and Complementary Medicine Practices

Ayşe KAHRAMAN^a, Çisem KIRKAN^b

^aEge Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği ABD, İzmir, TÜRKİYE

^bEge Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği ABD, İzmir, TÜRKİYE

Bu çalışma, "2.Uluslararası 4. Ulusal Tamamlayıcı Terapiler ve Destekleyici Bakım Uygulamaları (TATDEP) Kongresi (25-28 Eylül 2019, İzmir)'nde sözel olarak sunulmuştur.

ÖZET Amaç: Pediatric nurses' knowledge and attitudes toward traditional and complementary medicine practices were investigated. **Gereç ve Yöntemler:** The study was conducted in a pediatric hospital. 178 nurses, who agreed to participate in the study, were included. The study was a cross-sectional descriptive study and the data were collected between 01.06.2019-01.08.2019. The data were collected by using "Nurse Sociodemographic Data Form" and "Traditional and Complementary Medicine Practices Information Form" and "Complementary, Alternative and Conventional Medicine Attitude Scale-CACMAS". Number, percentage, mean, standard deviation, Mann-Whitney U test were used for data analysis. **Results:** The mean age of the nurses participating in the study was 31.05±7.80, 62% of them were bachelor's degree, 91.5% were women and 47% were working in the pediatric service between 1-5 years. Among the traditional and complementary medicine methods of pediatric nurses, prayer (10.6%), massage (10.4%), yoga (10%), acupuncture (8.7%) and reflexology (6.8%) were the first five methods. It was found that 26.9% of the nurses applied the massage from traditional and complementary medicine practices and 23.3% recommended the massage to the sick child and parents. It was determined that 42.2% of the nurses observed that the hospitalized children and their families used prayer/prayer. The mean score of the pediatric nurses was 112.01±20.07. It was determined that the total scale mean scores of nurses who worked fondly in pediatric clinic were higher (p<0.05). It was determined that the total scale mean scores of nurses recommending traditional and complementary medicine practices to pediatric patients and their parents were higher (p<0.05). **Conclusion:** Since the mean scores of the traditional complementary medicine attitude scale were above the mean value, the attitudes of pediatric nurses were evaluated as positive.

ABSTRACT Objective: This study was conducted to examine the knowledge and attitudes of pediatric nurses towards traditional and complementary medicine practices. **Material and Methods:** The population of the study consisted of 178 nurses working in a pediatric hospital. The sample consisted of 117 (65.7%) nurses who agreed to participate in the study. The study was a cross-sectional descriptive study and the data were collected between 01.06.2019-01.08.2019. The data were collected by using "Nurse Sociodemographic Data Form" and "Traditional and Complementary Medicine Practices Information Form" and "Complementary, Alternative and Conventional Medicine Attitude Scale-CACMAS". Number, percentage, mean, standard deviation, Mann-Whitney U test were used for data analysis. **Results:** The mean age of the nurses participating in the study was 31.05±7.80, 62% of them were bachelor's degree, 91.5% were women and 47% were working in the pediatric service between 1-5 years. Among the traditional and complementary medicine methods of pediatric nurses, prayer (10.6%), massage (10.4%), yoga (10%), acupuncture (8.7%) and reflexology (6.8%) were the first five methods. It was found that 26.9% of the nurses applied the massage from traditional and complementary medicine practices and 23.3% recommended the massage to the sick child and parents. It was determined that 42.2% of the nurses observed that the hospitalized children and their families used prayer/prayer. The mean score of the pediatric nurses was 112.01±20.07. It was determined that the total scale mean scores of nurses who worked fondly in pediatric clinic were higher (p<0.05). It was determined that the total scale mean scores of nurses recommending traditional and complementary medicine practices to pediatric patients and their parents were higher (p<0.05). **Conclusion:** Since the mean scores of the traditional complementary medicine attitude scale were above the mean value, the attitudes of pediatric nurses were evaluated as positive.

Anahtar Kelimeler: Çocuk; hemşire; geleneksel tıp; tamamlayıcı tıp; tutum

Keywords: Child; nurse; traditional medicine; complementary medicine; attitude

Correspondence: Ayşe KAHRAMAN

Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği ABD, İzmir, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: ayse.ersun@gmail.com

Peer review under responsibility of Traditional Medical Complementary Therapies.

Received: 12 Nov 2019

Received in revised form: 15 Jan 2020

Accepted: 16 Jan 2020

Available online: 17 Jan 2020

2630-6425 / Copyright © 2020 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Ulusal Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Merkezi (The National Center for Complementary and Alternative Medicine), geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını, geleneksel tıbbın parçası olduğu düşünülen çeşitli tıbbi ve sağlık sistemleri, uygulamalar ve ürünler grubu olarak tanımlamıştır.¹

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ); tamamlayıcı tıp ve geleneksel tıp kavramlarını birbirlerinden ayırmış ve farklı kavramlar olarak açıklamıştır. DSÖ, geleneksel tıbbi, “Sağlığı korumak, fiziksel ve ruhsal hastalıkların önlenmesi, tanısı ve tedavisinde de kullanılan, kültürlere göre değişen, toplumların inanç ve tecrübesine dayanan uygulamalar.” olarak tanımlamıştır. Tamamlayıcı tıp ise bir ülkenin kendi geleneğinin veya konvansiyonel tıbbının bir parçası olmayan ve sağlık sistemine tam olarak entegre olmayan çeşitli sağlık uygulamaları olarak belirtilmektedir.^{2,3}

Ulusal Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Merkezi, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını 5 ana alanda sınıflandırmaktadır. Bu alanlar; alternatif tıbbi sistemler (örneğin; geleneksel Çin tıbbi, ayurveda, homeopati), zihin-vücut müdahaleleri (örneğin; hayal kurma, meditasyon, müzik terapisi), biyolojik temelli tedaviler (örneğin; şifalı bitkiler, beslenme takviyeleri), manipülatif ve vücut temelli yöntemler (örneğin; masaj, kayropratik, osteopati) ve enerji tedavileridir (örneğin; Reiki, iyileştirici dokunuş, terapötik dokunuş).^{1,4}

Türkiye’de 2012 yılında Sağlık Bakanlığına bağlı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Daire Başkanlığı kurulmuştur. Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan 2013-2017 stratejik planında, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları mevzuatı, uygulamaların ve uygulayıcıların tanımlanması, uygulama merkezleri ve birimlerinin yetkilendirme süreci ve denetim mekanizmaları açıklanmıştır.² Sağlık sisteminde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının yasal statü kazanması, hem sağlık çalışanlarının hem de hasta ve ailelerinin bu konuya ilgisini artırmıştır.

Sağlık çalışanlarının geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda bilgi sahibi olması, risklerini ve yararlarını bilmesi, tüm hasta ve aileleri ile etkili ve açık iletişim kurması, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik olumlu tutum içinde

olması beklenmektedir.⁵⁻⁷ Bununla birlikte, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda sağlık çalışanlarının iletişim kurma ve hastaya bilgi verme durumunun sınırlı olduğu gösterilmiştir.^{5,8} Sağlık bakımında önemli bir yeri olan hemşirelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik bilgi düzeylerinin ve tutumlarının değişken olduğu belirlenmiştir.⁹⁻¹³ Literatürde, özel bir grup olan çocuk ve ailelerine bakım sağlayan pediatri hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik bilgi ve tutumlarını değerlendiren sınırlı çalışmaya ulaşılmıştır.^{5,14-16} Ülkemizde, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik bilgi düzeyleri incelenmiş, fakat tutumları değerlendirilmemiştir. Pediatri hemşirelerinin, çocuğun sağlığını olumsuz etkileyecek yanlış uygulamaları saptama, güvenli, etkili ve yaşa uygun sağlık hizmetleri hakkında bilgi verme ve danışmanlık yapma gibi sorumluluklarını yerine getirebilmesi için geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik bilgi düzeylerinin ve tutumlarının bilinmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, pediatri hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp tutumlarını değerlendirmektir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN TİPİ, YERİ VE ZAMANI

Araştırma kesitsel tanımlayıcı tipte bir araştırma olup, veriler 01.06.2019-01.08.2019 tarihleri arasında toplanmıştır. Bir çocuk hastanesinde çalışan 178 hemşire ile anket yöntemiyle yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini bir çocuk hastanesinde çalışan 178 hemşire oluşturmuştur. Çalışmaya dâhil edilme kriteri, hemşirelerin çalışmaya katılmaya gönüllü olmasıdır. Çocuk hastanesinde çalışan tüm hemşirelerin çalışmaya alınması planlanmış olmasına rağmen, çalışmaya katılmaya gönüllü olan ve anketin tamamını doldurup eksik bırakmayan 117 (%65,7) hemşire örnekleme oluşturmuştur. Çalışmaya katılmaya gönüllü olmayan, veri toplama araçlarını doldurmak istemeyen veya eksik dolduran hemşireler araştırmadan çıkartılmıştır. Çalışma verileri hemşirelerin tümünün bir arada oldukları 5 hizmet içi eğitim oturumu ön-

cesinde toplanmıştır. Çalışmaya katılan tüm hemşirelere araştırmanın amacı araştırmacılar tarafından açıklanıp sözlü onamları alınmıştır. Veri toplama araçlarının doldurulması yaklaşık 5-10 dk sürmüştür.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma verileri “Hemşire Tanıtım Formu”, “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Bilgi Formu” ve “Geleneksel Tamamlayıcı Tıp Tutum Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır.

Hemşire Tanıtım Formu: Bu form hemşirelerin cinsiyeti, öğrenim düzeyi, hemşire olarak çalışma yılı, çalışılan birim, çocuk hastanesinde çalışmaktan memnun olma durumunu içeren 7 sorudan oluşmaktadır.

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Bilgi Formu: Pediatri hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ile ilgili eğitim alma durumunu, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını bilme ve kullanma durumunu, çocuk hasta ve ailelerine geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını önerme durumunu içeren 5 sorudan oluşmaktadır.

Geleneksel Tamamlayıcı Tıp Tutum Ölçeği: Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Ölçeği, bireylerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda tutumlarını değerlendirmek için McFadden ve ark. tarafından geliştirilmiştir.¹⁷ Daha sonra, Betthausen ve ark. tarafından geçerliliği ve güvenilirliği yapılmıştır.¹⁸ Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Köse ve ark. tarafından yapılmıştır.¹⁹ Ölçeğin kullanımı için Köse’den e-posta ile izin alınmıştır.

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Tutum Ölçeği, 27 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşan, 0-7 arasında puanlanan, 7 “kesinlikle katılıyorum” ve 0 “kesinlikle katılmıyorum” ile eşleşen likert türü bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutları tamamlayıcı tıba düşünsel bakış; modern tıba karşı memnuniyetsizlik ve sağlığa bütüncül bakıştır. Ölçeğin kesme noktasının olmadığı, yüksek puanların olumlu tutum olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ölçekten en düşük 7, en yüksek 189 puan alınmaktadır. 1, 4, 8, 9 ve 26. maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısının 0,808 ve alt ölçeklerin ise 0,683 ve 0,825 arasında olduğu saptanmıştır.¹⁹

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Çalışmanın yapılabilmesi için Ege Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu’ndan (E.123801, Onay tarihi: 17.04.2019) ve araştırmanın yapılacağı kurumdan yazılı izin alınmıştır. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan hemşirelerden sözel onam alınmıştır. Çalışma Helsinki Deklarasyonu Prensipleri’ne uygun olarak yapılmıştır.

İSTATİSTİKSEL ANALİZ

Verilerin analizi SPSS 22.0 paket programında gerçekleştirilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluk kontrolünde Kolmogorov Smirnov testi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin dağılımlarının karşılaştırılmasında tanımlayıcı istatistik testleri (sayı, yüzde, standart sapma, ortalama), normal dağılan değişkenlerin karşılaştırmalarında t-testi, normal dağılmayan değişkenlerin karşılaştırmalarında Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Tüm bulgular %95 güven aralığında ve p<0,05 üzerinden değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya katılan hemşirelerin yaş ortalaması 31,05±7,80 yıl olup; %62’sinin lisans mezunu, %91,5’inin kadın ve %47’sinin 1-5 yıl arasında çocuk servisinde çalışmakta olduğu saptanmıştır (Tablo 1). Pediatri hemşirelerinin %79,5’inin geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemleri ile ilgili bir eğitim almadıkları, %88’inin eğitim almayı istedikleri saptanmıştır. Pediatri hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerinden en çok bildikleri ilk 5 yöntemin dua/namaz (%10,6), masaj (%10,4), yoga (%10), akupunktur (%8,7) ve refleksoloji (%6,8) olduğu belirlenmiştir.

Pediatri hemşirelerinin %26,9’unun geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarından masajı, %16’sının gevşeme teknikleri/meditasyonu, %16’sının dua/namazı uyguladıkları saptanmıştır. Pediatri hemşirelerinin %65’inin çocuk hasta ve ailelerine geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını önerdiği, %22,3’ünün masajı önerdiği saptanmıştır (Tablo 2).

Pediatri hemşirelerinin geleneksel tamamlayıcı tıp tutum ölçeği toplam puan ortalamalarının 112,01±20,07 olduğu belirlenmiştir. Hemşirelerin

TABLO 1: Pediatri hemşirelerinin sosyodemografik özellikleri ve mesleki deneyimlerine göre dağılımı.

Yaş (yıl)	n	%
21-25 yaş arası	23	19,7
26-30 yaş arası	30	25,6
31-35 yaş arası	35	29,9
36-40 yaş arası	19	16,2
41 yaş ve üzeri	10	8,5
Cinsiyet		
Kadın	107	91,5
Erkek	10	8,5
Eğitim		
Lise/önlisans	7	6,0
Lisans	86	73,5
Lisansüstü	24	20,5
Pediatri kliniklerinde çalışma yılı		
1-5 yıl	55	47,0
6-10 yıl	26	22,2
11-15 yıl	21	17,9
16-20 yıl	6	5,1
20 yıl üzeri	9	7,7
Çalışılan birim		
Çocuk Hastanesi Servisleri	74	63,2
Çocuk Cerrahisi Servisleri	27	23,1
Çocuk Onkoloji Servisi	16	13,7
Pediatri kliniğini isteyerek seçme		
Evet	55	47,0
Hayır	62	53,0
Pediatri kliniğini sevme		
Evet	104	88,9
Hayır	13	11,1
Toplam	117	100

n: Toplam hemşire sayısı; %: yüzde.

cinsiyet, hemşire olarak çalışma yılı, çocuk kliniklerinde çalışma yılı, çocuk kliniklerini isteyerek seçme durumu ile ölçek toplam puanları arasında fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Çocuk kliniğinde sevk edilerek çalışan hemşirelerin sağlığa bütüncül bakış alt boyut toplam puan ortalaması ve toplam puan ortalamalarındaki yüksekliğin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Geleneksel tamamlayıcı tıp konusunda eğitim alan hemşirelerin tamamlayıcı tıba düşünsel bakış alt boyut puan ortalamasındaki düşüklüğün istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Geleneksel tamamlayıcı tıp uygulamalarını çocuk hasta ve ailelerine öne-

TABLO 2: Pediatri hemşirelerinin geleneksel tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik bilgi durumuna göre dağılımı.

	n	%
Geleneksel ve tamamlayıcı tıp ile ilgili eğitim alma durumu		
Evet	24	20,5
Hayır	93	79,5
Geleneksel ve tamamlayıcı tıp ile ilgili eğitim almayı isteme durumu		
Evet	103	88,0
Hayır	14	12,0
Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını bilme durumu*		
Akupunktur	80	8,7
Aromaterapi	60	6,5
Otlar	41	4,4
Biyoenerji	42	4,6
Ozon tedavisi	38	4,1
Feng Shui	25	2,7
Gevşeme teknikleri veya meditasyon	48	5,3
Hidroterapi/kaplıca	51	5,5
Hipnoz	56	6,1
Dua/namaz	98	10,6
Masaj	96	10,4
Refleksoloji	63	6,8
Resim, müzik, sanat veya dans terapisi	44	4,8
Terapötik dokunuş	40	4,3
Vitaminler	47	5,2
Yoga	92	10,0
Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını uygulama durumu*		
Otlar	13	10,9
Gevşeme teknikleri veya meditasyon	19	16
Dua/namaz	19	16
Masaj	32	26,9
Resim, müzik, sanat veya dans terapisi	10	8,4
Terapötik dokunuş	5	4,2
Vitaminler	16	13,4
Yoga	5	4,2
Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını çocuk hasta ve ailelerine önerme durumu		
Evet	76	65
Hayır	41	35
Önerilen geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları*		
Akupunktur	6	5
Aromaterapi	5	4,1
Otlar	6	5
Biyoenerji	5	4,1
Ozon tedavisi	5	4,1
Hidroterapi/kaplıca	15	12,4
Hipnoz	6	5
Dua/namaz	14	11,5
Masaj	27	22,3
Resim, müzik, sanat veya dans terapisi	13	10,7
Terapötik dokunuş	7	5,7
Vitaminler	5	4,1
Yoga	6	5
Çocuk hasta ve ailelerinin kullandığı geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları*		
Otlar	8	12,5
Dua/namaz	27	42,2
Masaj	17	26,6
Resim, müzik, sanat veya dans terapisi	7	10,9
Vitaminler	5	7,8

* Hemşireler birden fazla yanıt verdiği için n sayısı katlanmıştır, n: Toplam hemşire sayısı, %: yüzde.

ren hemşirelerin ölçek toplam puan ortalamalarının daha yüksek olduğu ve bu yüksekliğin istatistiksel açılarından anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$) (Tablo 3).

TARTIŞMA

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp, bir toplumda ya da kültürde yer alan mevcut sağlık hizmetlerinin dışında kalan tüm sağlık uygulamalarını, yöntemlerini, değer ve inançlarını içeren kapsamı geniş bir alandır.^{20,21} Türkiye’deki hasta çocuk ve ailelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını Avrupa’ya göre daha fazla kullandığı, bununla birlikte hasta çocuk ve ailelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları hakkında doktor ve hemşireler ile iletişim kurmadıkları belirlenmiştir.⁵ Öztürk ve Karayağız, hasta çocuk ve ailelerinin yalnızca %2,7’sinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları hakkında bilgi kaynaklarının hemşire olduğunu saptamışlardır.⁷ Pediatri hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı uygulamalar hakkında bilgi düzeylerinin bilinmesi, bilgilerinin artırılması, hasta çocuk ve aileleri ile geleneksel ve tamamlayıcı tıp konusunda iletişim kurulabilmesi ve bu konuda farkındalıklarının artırılmasının oldukça önemli olduğu belirtilmektedir.²²

Çalışmada, pediatri hemşirelerinin en çok bildikleri geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerinin; dua/namaz, masaj, yoga, akupunktur ve refleksoloji olduğu, çok çeşitli olan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının çoğunu bilmedikleri belirlenmiştir. Yayan ve Dağ’ın çalışmasında, hemşirelerin %49,1’inin bitkisel tedaviler, %36,6’sının akupunktur, %37,5’inin müzik terapi, %33,9’unun masaj ve meditasyon konusunda bilgisinin olduğu, hemşirelerin pek çok geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamasını bilmedikleri saptanmıştır.¹⁴ Çalışmada, pediatri hemşirelerinin büyük bir çoğunluğunun geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda herhangi bir eğitim almadıkları, fakat eğitim almaya istekli oldukları belirlenmiştir. Benzer şekilde, Anheyer ve ark., pediatri hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda pratik ve teorik eğitim almaya istekli olduklarını belirlemiştir.¹⁵ Brown ve ark., pediatri hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda bilgilerinin kısıtlı olduğunu ve hemşirelerin hastalar ile bu konuda konuşmaktan rahatsız olduklarını saptamışlardır.¹⁶ Toplum tarafından da bilinen biyolojik, zihin ve vücut temelli geleneksel ve tamamlayıcı uygulamaları kültür içerisinde geçmişten günümüze aktarılabilir.

TABLO 3: Pediatri hemşirelerinin Geleneksel Tamamlayıcı Tıp Tutum Ölçeği toplam puan ortalamasının bazı değişkenler ile karşılaştırılması.

Değişkenler	Geleneksel Tamamlayıcı Tıp Tutum Ölçeği altboyutları			
	Tamamlayıcı tıbbi düşüncel bakış	Modern tıbbi karşı memnuniyetsizlik	Sağlığa bütüncül bakış	Toplam puan
	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS
Pediatri kliniğinde severek çalışma*				
Evet	30,14±9,49	37,63±6,70	45,68±7,84	113,46±20,11
Hayır	25,61±9,03	34,61±5,50	40,23±7,00	100,46±16,10
İstatistiksel değer	p=0,229	p=0,167	p=0,014	p=0,049
Geleneksel tamamlayıcı tıp konusunda eğitim alma*				
Evet	26,04±7,40	35,62±5,41	44,83±4,61	106,50±13,72
Hayır	30,56±9,81	37,73±6,86	45,13±8,58	113,44±21,23
İstatistiksel değer	p=0,026	p=0,158	p=0,847	p=0,134
Geleneksel tamamlayıcı tıbbi çocuk hasta ve ailelerine önerme durumu*				
Evet	33,42±7,97	38,19±7,29	45,56±7,57	117,18±19,60
Hayır	22,63±8,12	35,63±4,82	44,17±8,54	102,43±17,40
İstatistiksel değer	p<0,001	p=0,137	p=0,134	p<0,001

X: ortalama, SS: Standart sapma, p<0,05 düzeyinde anlamlı, * Mann-Whitney U testi.

rak geldiğinden, hemşirelerin de bildikleri düşünmüştür.

Çalışmada, hemşirelerin en çok manipülatif ve vücut temelli yöntemlerden biri olan masajı uyguladıkları, hasta çocuk ve ailelerine önerdikleri saptanmıştır. Masajın ebeveynler veya masaj terapistleri olduğu kadar hemşireler tarafından da klinik ortamlarda sıkça kullanılan yaygın manipülatör uygulamalardan biri olduğu, uykusuzluk, ağrı gibi semptomların hafifletilmesinde kullanıldığı gösterilmiştir.²³⁻²⁵

Hasta çocuk ve ailesi ile bire bir iletişim hâlinde olan hemşirelerin, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik olumsuz tutumları veya bilgi eksikliklerinin ailelerin yanlış yönlendirilmesine neden olabileceği ve yüksek kalitede bakım verme durumunu etkileyebileceği bildirilmektedir.²² Bu çalışmada, Geleneksel Tamamlayıcı Tıp Tutum Ölçeği puan ortalamaları, ölçek ortalama değerinin üzerinde olduğundan, pediatri hemşirelerinin tutumları olumlu olarak değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalarda, sağlık çalışanlarının tamamlayıcı ve alternatif tıp tutumlarının değişken olduğu belirtilmiştir.^{6,13,26,27} Sewitch ve ark., tamamlayıcı alternatif tıp uygulamalarını hekimlerin orta derecede etkili olarak algıladığını ve hekimlerin %89'unun geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını tavsiye etmeyi düşündüklerini, fakat sadece %14'ünün tavsiye ettiğini, hemşirelerin hekimlere oranla daha olumlu tutum sergilediklerini göstermişlerdir.⁶ Aveni ve ark., hemşirelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik tutumlarının hekimlere oranla daha olumlu olduğunu belirlemişlerdir.²⁸ Holroyd ve ark., hemşirelerin tutumlarının olumlu olduğunu, üstelik hemşirelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik bilgi düzeylerini artırmaya istekli olduklarını saptamışlardır.²⁹ DeKeyser ve ark.'nın yaptığı çalışmada, İsrail'de hemşirelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda bilgilerinin eksik ve tutumlarının olumsuz olduğu saptanmıştır.⁹ Tayvan, Kore ve Birleşik Krallık'da hemşirelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları bilgilerinin yetersiz, fakat tutumlarının olumlu olduğu belirlenmiştir.¹⁰⁻¹² van Vliet ve ark., Hollanda'da hemşirelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları tutumlarının olumlu olduğunu belirlemişlerdir.¹³ Ülkemizde Cırık ve ark. tarafından yapılan çalışmaya göre, hemşire-

lerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını faydalı, etkili ve ucuz olarak düşündüğü ve tutumlarının olumlu olduğu belirtilmiştir.²² Hemşirelerin tutumlarının olumlu olmasının, çocukların ve ailelerinin gereksinimleri doğrultusunda onlarla iletişim kurma ve destek olma yolunda önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Geleneksel tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda eğitim alan pediatri hemşirelerinin, geleneksel ve tamamlayıcı tıba düşünsel bakış puan ortalamalarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu durum, hemşirelerin aldıkları eğitimler sonucunda geleneksel ve tamamlayıcı tıba daha temkinli yaklaşabileceklerini, çocuklara uygulanması konusunda endişeli olabileceklerini düşündürmektedir. Fearon, doktor ve hemşirelerin geleneksel tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik tutumlarının olumlu olduğunu, fakat çocuklar söz konusu olduğunda ciddi endişelerinin olduğunu belirlemiştir.¹¹ Hemşirelerin bilgi düzeylerini profesyonel anlamda artırarak endişelerini azaltabilecekleri ve geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına düşünsel bakış açılarını geliştirebilecekleri düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, hemşirelerin en çok masajı uyguladıkları ve hasta çocuk ve ailelerine önerdikleri; geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarından en fazla dua/namaz, masaj, yoga, akupunktur ve refleksolojiyi bildikleri saptanmıştır. Pediatri hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp tutumlarının olumlu olduğu, pediatri kliniğinde severek çalışan hemşirelerin tutumlarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Pediatri hemşirelerinin, çok çeşitli olan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının her bir alanında bilgi sahibi olmaları, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda hazırlanacak hizmet içi eğitim programları ile farkındalıklarının artırılması önerilmektedir. Yeterli bilgiye sahip olan ve farkındalığı artan pediatri hemşirelerinin, çocuk ve ailelerine doğru bilgi sağlayabilmeleri ve etkili danışmanlık yapabilmeleri mümkün olacaktır.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet,

gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Ayşe Kahraman; **Tasarım:** Ayşe Kahraman, Çisem Kırkan; **Denetleme/Danışmanlık:** Ayşe Kahraman; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Ayşe Kahraman, Çisem Kırkan; **Analiz ve/veya Yorum:** Ayşe Kahraman, Çisem Kırkan; **Kaynak Taraması:** Ayşe Kahraman, Çisem Kırkan; **Makalenin Yazımı:** Ayşe Kahraman, Çisem Kırkan; **Eleştirel İnceleme:** Ayşe Kahraman; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Ayşe Kahraman, Çisem Kırkan; **Malzemeler:** Ayşe Kahraman, Çisem Kırkan.

KAYNAKLAR

- National Center for Complementary and Alternative Medicine (NCCAM). What is complementary and alternative medicine; 2007. Accessed February, 2019. [Link]
- World Health Organization (WHO, 2019a). WHO global report on traditional and complementary medicine. Geneva: WHO; 2019. p.226. [Link]
- World Health Organization (WHO, 2019b). Traditional, complementary and integrative medicine. [Link]
- Cırık V, Efe E. The Use of complementary and alternative medicine by children. J Family Med Community Health. 2015;2(2):1031.
- Ozturk C, Karatas H, Längler A, Schütze T, Bailey R, Zuzak TJ. Complementary and alternative medicine in pediatrics in Turkey. World J Pediatr. 2014;10(4):299-305. [Crossref] [PubMed]
- Sewitch MJ, Cepoiu M, Rigillo N, Sproule D. A literature review of health care professional attitudes toward complementary and alternative medicine. Complementary Health Practice Review. 2008;13(3):139-54. [Crossref]
- Ozturk C, Karayagiz G. Exploration of the use of complementary and alternative medicine among Turkish children. J Clin Nurs. 2008;17(19):2558-64. [Crossref] [PubMed]
- Törüner EK, Uysal G, Hanoğlu Z, Algier L. [Use of complementary and alternative medicine by pediatric oncology patients: a literature review]. DEUHYO ED. 2009;2(3): 102-9.
- DeKeyser FG, Bar Cohen B, Wagner N. Knowledge levels and attitudes of staff nurses in Israel toward complementary and alternative medicine. J Adv Nurs. 2001;36(1):41-8. [Crossref] [PubMed]
- Chu FY, Wallis M. Taiwanese nurses' attitudes toward and use of complementary and alternative medicine in nursing practice: a cross-sectional survey. Int J Nurs Stud. 2007;44(8):1371-8. [Crossref] [PubMed]
- Fearon J. Complementary therapies: knowledge and attitudes of health professionals. Paediatr Nurs. 2003;15(6):31-5. [Crossref] [PubMed]
- Yom Y, Lee K. A comparison of the knowledge of, experience with, and attitudes toward complementary and alternative medicine between nurses and patients in Korea. J Clin Nurs. 2008;17:2565-72. [Crossref]
- van Vliet M, Jong M, Busch M, Meijer JEM, von Rosenstiel IA, Jong MC. Attitudes, beliefs, and practices of integrative medicine among nurses in the Netherlands. J Holist Nurs. 2015;33(2):10-21. [Crossref] [PubMed]
- Yayan EH, Dağ YS. [Determination of information levels about alternative/complementary treatment methods of pediatric nurses]. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi. 2019;7(2):147-56.
- Anheyer D, Kern C, Dobos G, Cramer H. "I think you can achieve quite a lot if all of the staff stands behind it"-a qualitative study about the experience, knowledge and application of complementary therapies and integrative medicine in pediatrics. Complement Ther Med. 2018;41:186-91. [Crossref] [PubMed]
- Brown J, Cooper E, Frankton L, Steeves-Wall M, Gillis-Ring J, Barter W, et al. Complementary and alternative therapies: survey of knowledge and attitudes of health professionals at a tertiary pediatric/women's care facility. Complement Ther Clin Pract. 2007;13(3):194-200. [Crossref] [PubMed]
- McFadden KL, Hernández TD, Ito TA. Attitudes toward complementary and alternative medicine influence its use. Explore (NY). 2010;6(6):380-8. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Bethausen LM, Brenner LA, Forster JE, Hostetter TA, Schneider AL, Hernandez TD. A factor analysis and exploration of attitudes and beliefs toward complementary and conventional medicine in veterans. Med Care. 2014;52(12 Suppl 5):50-6. [Crossref] [PubMed]
- Köse E, Ekerbiçer HÇ, Erkorkmaz Ü. [Complementary, Alternative and Conventional Mmedicine Attitude Scale: Turkish Validity Reliability Study]. Sakarya Med J. 2018;8(4):726-36. [Crossref]
- Aktaş B. [Attitudes of nursing students toward holistic complementary and alternative medicine]. G.O.P. Taksim E.A.H. JAREN. 2017;3 (2):55-9.
- Çöl Araz N, Taşdemir HS, Parlar Kılıç S. [Evaluation of opinions of the faculty of health sciences students about non medical alternative and traditional therapies]. Gümüşhane University Journal of Health Sciences. 2012;1(4): 240-51.
- Cırık V, Efe E, Öncel S, Gözüm S. Experiences and attitudes of nurses regarding complementary health approaches used by themselves and their patients. J Transcut Nurs. 2017;28(4):381-90. [Crossref] [PubMed]
- Groenewald CB, Beals-Erickson SE, Ralston-Wilson J, Rabbitts JA, Palermo TM. Complementary and alternative medicine use by children with pain in the United States. Acad Pediatr. 2017;17(7):785-93. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Mindell JA, Lee CI, Leichman ES, Rotella KN. Massage-based bedtime routine: impact on sleep and mood in infants and mothers. Sleep Med. 2018;41:51-7. [Crossref] [PubMed]
- Kemper KJ, Vohra S, Walls R; The Task Force on Complementary and Alternative Medicine, the Provisional Section on Complementary, Holistic, and Integrative Medicine. The use of complementary and alternative medicine in pediatrics. Pediatrics. 2008;122(6):1374-86. [Crossref] [PubMed]

26. Shorofi SA, Arbon P. Nurses' knowledge, attitudes, and professional use of complementary and alternative medicine (CAM): a survey at five metropolitan hospitals in Adelaide. *Complement Ther Clin Pract*. 2010;16(4):229-34. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
27. Hon KL, Twinn SF, Leung TF, Thompson DR, Wong Y, Fok TF. Chinese nursing students' attitudes toward traditional Chinese medicine. *J Nurs Educ*. 2006;45(5):182-5. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
28. Aveni E, Bauer B, Ramelet AS, Kottelat Y, Decosterd I, Finti G, et al. The attitudes of physicians, nurses, physical therapists, and midwives toward complementary medicine for chronic pain: a survey at an academic hospital. *Explore (NY)*. 2016;12(5):341-6. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
29. Holroyd E, Zhang AL, Suen LK, Xue CC. Beliefs and attitudes towards complementary medicine among registered nurses in Hong Kong. *Int J Nurs Stud*. 2008;45(11):1660-6. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]